

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. **b** Fylke: **Vest-Agder**
 Tilleggsspørsmålnr. Herad: **Kvås**
 Emne: **Folkelege musikkinstrument** Bygdelag:
 Oppskr. av: **Arne Skjæstøl** Gard:
 (adresse): **Spind** G.nr. Br.nr.
 A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. **Ja.**

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

Eller bestefar mine gardeb. Abs. Andersen Gitlestad, Kvås, f. 1826 død 1913.

SVAR

I. Fela (fløffe)

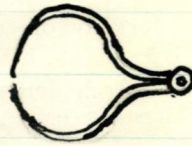
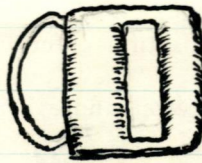
1. Instrumentet vert kalla fela. Dei ein skilde delar er: kott, lok, sider (eller sarg) kals, hovud, strengheldar, gripe- eller fingrebrett, skrivar, strenger, lydpinne ell. stolpe, ljoshol, hest, løyse delar: boge, felebuis.
2. Ein veit ikkje kva tid instrumentet kom i bruk; men ein veit om spelerne frå 1700-talet. Fela var ei tid mest ute av bruk frå 1860-80 åra, på grunn av religion's vekking. Ein trude at fela var instrument for den vordde, fordi ho vart bruka til å spela dansemusikk på, og all dans var av djevulen. I dette tidsromet bruka dei helst klarinett eller fløyte, seinare dragspel.
3. Dei fleste felar vart innførde frå andre bygder, men det har også vore felemakarar i Kvås. I den tid, kring 1850 Børgef Moi, seinare Bernt Skjæstøl f. 1860, d. 1944, Teodor Skjæstøl f. 1865, d. 1898, Arne Skjæstøl f. 1896.
4. På ei fela arbeid av Børgef Moi er lengd 36 cm, størst breidd 20 cm, framme end kaller 16 cm. minste breidd (midten) 9,5 cm, høgd 5 cm (sarg 3 cm) kalslengd 23,5 cm, i grepet 10,5 cm. fingrebrett 24,5 cm og strengheldaren 9 cm. Instrumentet har 4 strenger.

5. Fela var lagað av lön eller or i botu og lang, i loket fúra eller gran. Det var nytta heimleg vepki, som var serleg útvæld eller vissu merke som bare felematararæu kjende til.

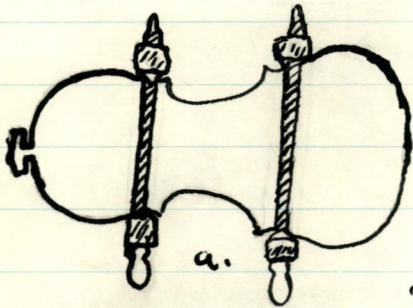
6. Som verkly nytta felematararæu kniv, hövl, skjersaks, skavel, stikkpassar, form og klemmer.

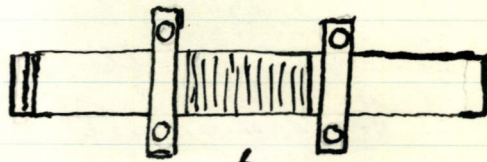
SKJERSAKS.

SKAVEL. STIKKPASSAR.

a.

b.

FELEFORM.

Lok og botu var forma og hola út með skjersaks (krúmkniv) og skavel, sargur var hövla til, stókt og í rétt tilstand skruva fast þá forma. Seinare var þá dei ymsu delar línka samau.

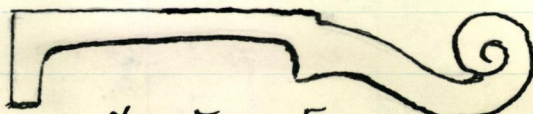
7. Til kvardags greiddu spelmennur sig ofte með strengur þinna samau af hestbogi, eller messingkúð. Til felebrúð, bryllup o.ð. málte ein ha þannstrenger. Einstakda laga vel þannstrenger sjölv, men til vanleg kjøpte ein.

c. Skulle ein laga strengur sjölv, málte þannaræu fyrst varastast og skrapast vers nóge. Þá var þá dei laga fleirðobbell eller som strengur skulle vera byka og þá þinna ein dei þá nokk og stökke dei góft út og lét dei stúrke.

8. Det einaste brigde ved fele er at halsen er moko ummalis i grepit, og strengelaldar og fingr rekrell er vorte lenger.

GAMAL FELEHALS.

NYMOTENS FELEHALS.

3.

9. Dei eldre spelemennene heldt aldri feila under hoka, dei heldt mot okla eller kryset. 13. Ho eldre spelmenn i Kvås kan nemnast: Sigbjørn Fildjstøl som levde i siste halvdel av 1700-tallet. Han sat på Brattestigen på austheia og spela, og så dansa dei eller spelte på Dyddland som ligg på vestheia, kring 3 km borte. Somsen hans Lille-Sigbjørn spela og. Ho dei andre korneborane hans var Abraham Andersen 1826-1913 og Elias Andersen 1830-1900. Kjende spelmenn. Andre var: Ole Vegge (Spillingen) ^{ca. 1840-1910}, Abraham Berntsen Gillestad 1850-1922. Den nolevande generasjonen har ikkje fostret nokon framstående spelmenn; men det er mange som spelar litt.

II. Hardingfele. Denne har ikkje vore noko i bruk i Kvås. Eg laga meg ei Hardingfele i 1917 og eit par andre i 1918 og 1919; men dei vart ikkje brukt noko vidare, så dei gamle danseslåtterne for Hardingfele var gjevne ut og brukte lenge før sin tid.

VII. Salmodikon. vart ikkje lite nytta i tida 1850-1900 serleg til salmespel. Dei var laga i gummi storleiken frå 0,5 m og opp til 1,5 m lengd. Dei største hadde lang tonekala (mange oktavar) Til salmodikon nytta ein stutt boge. Brudda på eit vanleg salmodikon var ca. 10 cm, høgt 3 cm og lengd 50-60 cm. For dei større tilbærarande mål.

IX. Lür laga gjatarane seg av never eller raunebark i seigjorda om våren. Ein tok til å ta ei lang barkremsse kring 3 m brei og rulla ihop mest tett, og så rulla ein vidare vinding eller vinding utpå, så lürane vart vidare mot andre endene. Summe av lürane

4.
vart nokke krümme og lekva i forna bükkehorna.
Tonen vart laga med lippene. dæst münnebykke
veit ein ikkje om.

X. Prillarhorn (bükkehorn) hadde blæsop-
ning som lüren, så lippene laga tonen. Ute mot
den andre enden var fire fingerhol. Skulle
ein ha andre tonar, laut ein, eller det eg har
fünni ut, dekkje nokke av lydopninga med
den frie handa.

XI. Vanleg fløyte. Den einaste fløyte eg har
sett, var ei stutt brefløyte ca 20 cm lang og
svart og utkosa. Det var fire fingerhol på
liksom på bükkehornet, og spelmåten var
den same.

XII. Seljefløyter var vanlege å laga om væren.
Egri kan künne ein på fram andre tonar ved
å dekkje for lydopninga.

Halmsfløyte eller åkerpipe vart laga av
halmskå medan korset stod på rot. Det var
også vanleg å laga heimpipen med fingerhol
av t.d. sæuleleggbein.

XIII. Munnharpe vart nokke mykje brukta
i gamal tid. Ho er det for lengst stutt. Eg
kjener bare ein einaste som kan spela på
munnharpe. Det er den 90 år gamle Elias
Sæddand, Lyngdal. Men no har han ingen
tenner att, og kan difor ikkje lengre spela.

XIV. Tromma var i eldre tid mytha serleg
i bryllup. Ho var laga av ein ^{breu} bering, og så
var endane laga av skinn som var strekt ut
over ein bering som passa utåpå den store.
I desse gylte beringane var det snårehol, og
med ei snar som gjekk i siktssakk vart så
trommeskinnet spana. Ein slo på tromma

5
med brestikker som hadde belyktele i enden.

Boek B.

Byinstrument.

1. Av byinstrument som har vore brüka her i bygda er citer, gitar og mandolin som er dei instrument dei kristelege nyttar ved möta sine.

För eldre tid var det serleg klarinetten som vart brüka den tid föla var forbönd som djvelens reidskap. Det vart då klarinetten som vart nytta til dansemusikkinstrument. Men kring 1880 kom då drogspelet, og det har sidan vori det vanlege.

2. Instrumenta har vori nytta av bygdefolk.

3. Skifte av instrument förde nok med seg at det kom ny musikk og. Men elles vart spelet ei blanding av gammalt og nytt.

Balk C.

Primitive instrument.

1. a) Raddefela. b) Kam c) Bläsa på blad og d) Bläsa i hendene.

a) Raddefela var laga av tre. I eit flatt, langt og smalt brestykke var i eine kanten skore ut hakk, mest som lemnene i eit søyblad. När ein då drog desse fram og tilbaka over kanten av ei fjöl eller ei bordkive, larra det.

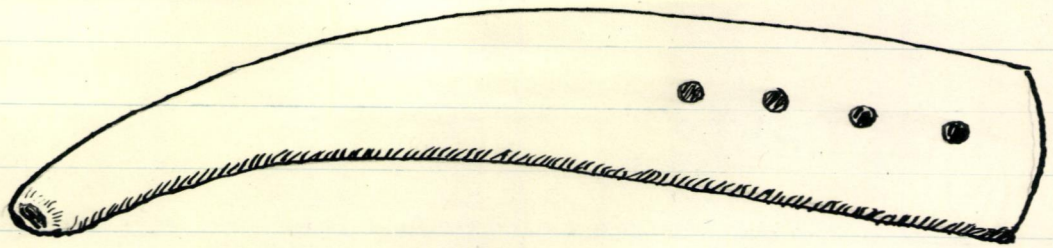
b) När ein spela på kam, tok ein ein vanleg kam og la eit papir over lemnene på kammene. När ein så la papiret mot leppene og mülla tonen med atlaten munn, sette skjilvinge av leppene papiret i sving-

6.
ninger, og det vant ein slag mūsikk.

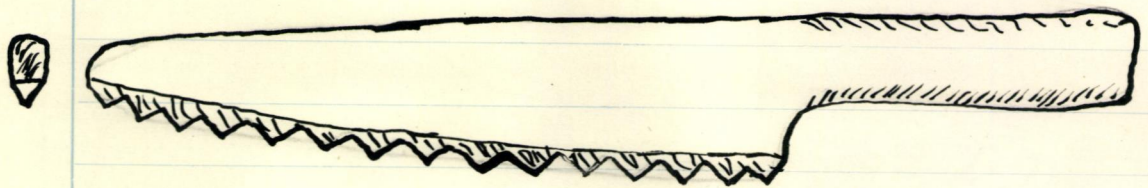
c) Det har også vore mykje nytta å ta eit blad t.d. av liljekonvall og leggja mellom tommelfingrane og klåsa mot kanten. Ein får då ein skjerande grunn tone.

d.) Sjøme spela og berre på hendene sine. Dei to hendene samman og dei to tinnars-
fingrane jansides oppå med ei smal op-
ning imellom. Når ein blæs mot derne
og samstundes med hendene laga større
eller mindre lydopring, kenne ein spela
tonar.

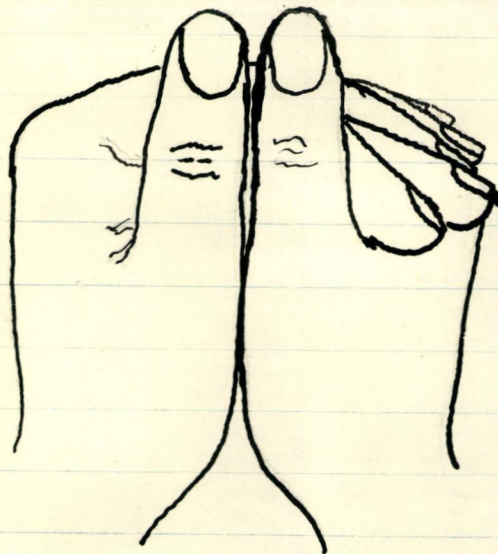
Noko merare opplysningar kan eg ikkje
giere. Eg har halde på i mange år og lita
og grave for å få gjeie på mūsikkbrøet i
eldre tid. Men Kvås har skrivt eg kan
skjone, aldri var noko serleg mūsikalisk
kygd. Eg etter det gamle folk har fortalt
var det ofte vanleg ved dans o.l. at ein tralla
tonen. Altså var det allert ikkje alltid ein
korte mūsikk.

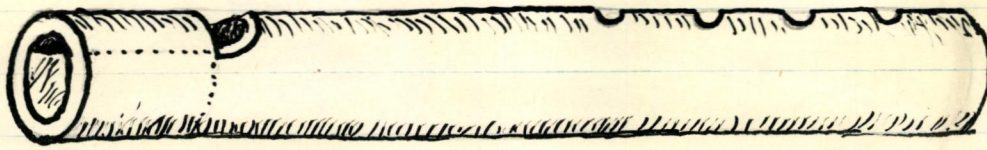
BURKEHORN.

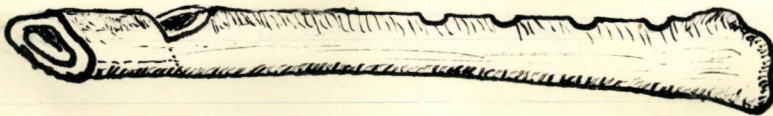
RADDEFELA.

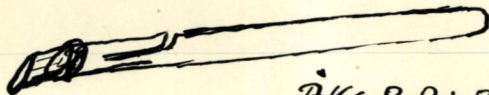
HANDSTELLING NÅR EIN BLÆS I HENDENE.

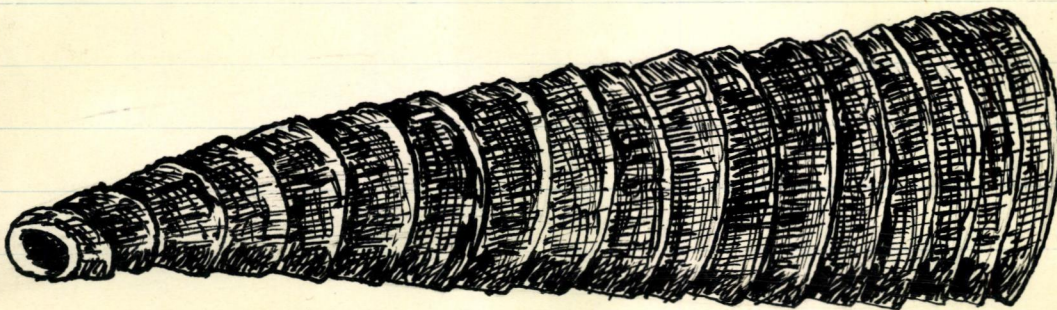
TREFLØYTE. (LÆNGD ca. 25 cm)

LEGGBEINSPÍPE.

ÅKERPIPE.

LUR. (NEVERLUR.)